

Pod njim so kurili

IVO ŽAJDELA

3. julija 1942 so partizani ugrabili Jožeta Lončariča, kmeta iz Rosalnic, in ga umorili na Peščeniku pri Brezovi Rebri. Štirinajst dni po očetovi smrti so na njivi, ko so želi oves, hoteli umoriti še preostale člane družine. Do smrti so ustrelili ženo, 11-letno hčerko, druga se je ranjena rešila.

Jožeta Lončariča so ugrabili, ko je vozil pesek za gradnjo hiše. Moral je obrniti vprego in odpeljati proti taborišču. Niti njega niti volov, s katerimi je vozil, ni bilo nazaj. V knjigi *Odprti grobovi* (2. knjiga, str. 106) piše: »Posestnik Lončarič je v tednu pred praznikom sv. Petra in Pavla vozil pesek proti domu. V Trnovcu ga je zadržal partizanski terenec kolar Pezdirc, da so se zbrali partizani s politkomisarjem Antonom Ivce /pred tem je bil čevljar v Metliki/ in ga en kilometer dalje na Rosinovem hribu ustavili. Tam so mu obrnili voz in Ivec mu je zapovedal: »Usedi se na voz, kajti s teboj hoče govoriti komandant!« Da ima Ivec komisarsko funkcijo, smo vedeli, ker je stal njegov podpis na vseh likvidacijskih odločbah in na vseh potrilih odpeljane živine. Lončarič je moral nastopiti pot proti Brezovi Rebri, proti lastnemu morišču ...«

V znamenju srpa in kladiva

O mučenju in smrti Jožeta Lončariča je kasneje pripovedoval Janez Nemanič iz Dobravic, ki je nekako ob istem času moral odgnati na Peščenik par volov.

Tudi z njim bi verjetno naredili podobno kot z Lončaričem, če se ne bi zanj zavzel hrvaški trgovec z živino, ki se je prav tedaj pojavil v taborišču. Potem je Nemanič v spremstvu straže več dni hodil po vodo k izviru blizu vasi Brezova Reber. Ko je nekega dne med njegovimi »varuhi« nastal preplah, je zbežal in se zatekel v Metliko. Italijani so ga poslali v internacijo, na domu v Dobravicah pa so partizani nekoliko kasneje ubili njegovo sestro Marjeto in 15-letno nečakinjo Marijo Vrant, ki je bila tisti dan na obisku pri teti (*Odprti grobovi*, 2. knjiga, str. 107). Tam tudi piše, da ko se je Janez Nemanič rešil z Brezove Rebri, je povedal o mučenju Jožeta Lončariča: »Lončariča so imeli privezanega za

noge, da je visel nad zemljo. Njemu nasproti so privezali tudi mene, da sem gledal, kako so mu na hrbtu rezali kožo na jermence. V izrezano znamenje srpa in kladiva so natresli soli, ga dvignili še višje in pod njim zaleteli ogenj, da je v strašnih mukah umiral.«

Ko so Jožeta Lončariča odgnali na Brezovo Reber, so ukazali okoliškim fantom, da so razbili njegovo zidanico na Vinomeru, potem so jo še sami izropali.

»Narodni heroj« Badovinac

Leta 1966 in 1969 je v Argentini Terezija Lončarič pričala o partizanskem umoru očeta, mame in sestre julija 1942 v Beli krajini. Objavil ga je Marjan Kocmur pod psevdonimom Franc Ižanec v drugi knjigi *Odprti grobovi* (Buenos Aires, 1970, str. 23–26). Terezija Lončarič, hčerka Jožeta Lončariča iz Rosalnic pri Metliki, se je rodila 11. marca 1926. O umoru staršev in sestre je pričala:

»Oče /Jože Lončarič/ je imel v načrtu, da v letu 1942 v svoji vasi v Rosalnicah poleg farne cerkve sezida hišo. Nekaj dni pred praznikom sv. Petra in Pavla se je zgodaj zjutraj /3. julija 1942/ z vozom odpravil po cesti proti Brezovi Rebri. Zvečer smo ga dolgo čakali na večerjo, a zaman. Tudi na jutro se ni vrnil, prišli pa so partizani od komandanta Uskoka Badovinca in se lagali, da je živ in zdrav in da potrebuje takó obleko kakor hrano. V slutnji smo postali pozorni šele proti večeru, ker je pes prišel tako strahotno tuliti, da so nam vaščani grozili, da ga ubijejo, če ne preneha. Od tistega večera dalje je tulil štiri dni, peti dan – na soboto zjutraj je utihnil prav, ko je od žalostne Matere božje pri Treh Farah zvonilo jutranjo avemarijo. Mati je stopila na lesen balkon, ki je bil na dvorišni strani, pogledala proti pasji uti in rekla: »Očeta so ubili!« Moralo je biti to tisto uro, ko je oče izdihnil, kakor je pozneje napol vinjen pričeval Ilija Badovinac.

Slišati je bilo, da je po 8. septembru 1943 Badovinac v metliški gostilni, ki je slovela kot zbirališče komunistov, imel bombastične govore in se hvalil, kako je mučil in pobijal domačine, med njimi tudi njegova očeta. Komunistična partija ga je namreč degradirala, on pa je za vsa ta grozodejstva zahteval višji častniški red. Kmalu nato se je slišalo, da je izginil ...«

Umor matere in hčerke

»Očeta so tisto popoldne ujeli partizani domačini na Gabrovcu blizu križišča Lokvice, ko se je vračal proti domu. Volička je moral obrniti proti Brezovi Rebri. Na Peščeniku so ga privezali na bukovno deblo in mu na hrbtu s steklom izrezali srp in kladivo, mu rane nasolili, da je na pripekajočem soncu v strašnih bolečinah po štirih dneh izdihnil. Za njegov grob še danes ne vemo.

Štirinajst dni po očetovi smrti /27. julija 1942/ sem poleg matere Marije žela oves, ob meni pa tudi enajstletna sestra Anica. V popoldanskih urah so se nenadoma pojavili trije partizani in nas hinavsko ogovorili: 'Dober dan, žanjete?' Bili so to Jože Matjašič iz Rosalnic, glavni likvidator, ki se je skrival na Boldražu, poleg njega aktivist /Jože, razglasili so ga za 'narodnega heroja'/ Borštnar, železniški uradnik iz Metlike, in še tretji, katerega imena se ne spomnim. Komaj smo jim veselo potrdile, že me je Jože Matjašič zgrabil za desno roko, da bi me ustrelil. Ko sem v njegovi roki zagledala revolver, sem s prijeto roko sunila vanj, jo izmotala iz njegovega prijema ter zbežala. Ko se je zapodil za menoj, sta druga dva s srditostjo vpila: 'Ujemi jo!' Bila sem mlada, komaj v petnajstem letu; tekla sem kot srna in ga pustila daleč za seboj. Takrat so odjeknili strelji. Obstreljena v levo roko sem pritekla na italijansko postojanko, kjer sem vsa zasopla primorskemu Slovencu povedala, v kakšnem položaju so

domači. Odhitela sem proti domu in že na poti ustavila brata, ki je vozil po snope, da sem tudi njemu rešila življenje.«

Pogreb umorjenih

»Na kraj napada je dospela komisija, ki je ugotovila smrt matere in sestre. Na trikotni njivi, v smeri proti Vinomeru, kjer je oče imel trtje, je med snopi ležalo truplo matere, vse razmesarjeno, in okrog nje je bilo vse krvavo. Bila je po vsem telesu razrezana s srpom: dvajset korakov dalje proti cesti pa je ležala sestra Anica mrtva. Imela je tri zadetke v glavo in tri v prsi.

Zaradi tega poboja je komisija pobrala vse vaščane iz sosednjih njiv in jih postavila pred sosedovo, po domače pred Nemaničevo hišo. Poleg Matjašičev so bili postavljeni pred hišo Vrančarji, družina Krašovec, družina Martina Brodariča in drugi z grožnjo, da bodo vse na mestu postrelili. Napadalcu so že na njivi vaščanom zagrozili dati kakršno koli izjavo. Za vse te sem prosila, ker so bili pri tem pokolu popolnoma nedolžni. Gnezdo komunistov je bilo v hiši očeta Matije Matjašiča iz Rosalnic, ki je imel v gozdovih tri sinove. Poleg teh so bili Badovinac, Bajuki in Starci.

Trupel niso dovolili prepeljati v našo hišo, ki je stala na gornjem koncu rosalniške fare, pač pa sta žrtvi ležali v hiši morilčevega očeta v spodnji vasi. Dostop do njih nam je bil dovoljen šele na dan pogreba. Odprti krsti so izpostavili pred pogrebni voz, na dvorišče med Matjašičevo hišo in gospodarsko poslopje. Partizani so vaščanom grozili, da jih ubijejo, če se pogreba udeleže. Kljub temu se je pogreba, ki ga je vodil metliški kaplan p. Norbert, udeležilo mnogo pogrebcev. Med drugimi je za pogrebom stopal tudi Bušinčev Tone iz Čuril. Tri dni potem so ga že našli v gozdiču proti Svržakom obešenega ...«

Posledice umorov

»Sprva je tudi metliški kaplan p. Norbert Klemen O. T. sledil splošnemu navodilu komunistične Osvobodilne fronte, da se bomo borili proti sovražniku, ki je okupator. Zato je bilo mnenje domačinov na splošno: 'Borili se bomo proti okupatorju. Zakaj bi se borili proti partizanom?' Njemu so sledili tudi fantje. Ko so bili pa priča tega pokola, so se od tega dne obrnili proti njim.

Na splošno tako viden odpor je partizane razsrdil, da so se v dogovoru z Italijani spravili nad vse moške. Že teden dni po pogrebu so protikomunistične može in fante odpeljali v internacijo. Kar jih je še ostalo, se je vdalo pritisku ali pa se poskrilo k legionarjem.

Po zmagi na Suhorju so partizani zgrabili tudi kaplana p. Norberta in ga blizu Lokvice likvidirali. Tudi legionarja Stanka Kramariča so partizani odvedli od doma in likvidirali.

Mesec dni po tej žalosti so legionarji v vionogradih vasi Boldraža ujeli morilca Jožeta Matjašiča. Ob navzočnosti vaščanov je bil pripeljan na pokopališče pred grob žrtev, okoli katerega smo se zbrali domači. Tu sem morilcu očitala: 'No vidiš, kaj si storil moji materi! In kaj hudega ti je storila sestra, enajstletni otrok?' Ni mi odgovoril ničesar, samo gledal je v tla. Bil je bos, v raztrgani srajci in nas je samo vprašal, če mu lahko dajo vode. Sama sem mu jo prinesla v vojaški porciji in mu jo ponudila z besedami: 'Naših nisi pustil živeti, jaz pa ti dam vode.' Eden izmed navzočih je sunil v skodelico, da bi to preprečil.«

Partizanske umore je vodil vodja komunistične partije Ivan Novak - Očka.

ril ničesar, samo gledal je v tla. Bil je bos, v raztrgani srajci in nas je samo vprašal, če mu lahko dajo vode. Sama sem mu jo prinesla v vojaški porciji in mu jo ponudila z besedami: 'Naših nisi pustil živeti, jaz pa ti dam vode.' Eden izmed navzočih je sunil v skodelico, da bi to preprečil.«

Sojenje morilcu

»Prvi sodni postopek proti osemindvajsetletnemu morilcu je bil v Metliki pod sodnikom Černičem, drugi pa v Ljubljani, kjer sem v spremstvu dveh članov vaškiških straž pričala o tragediji ... Na pokopališču so nam dale oblasti morilca na razpolago, naj ga sodimo sami. Kljub temu da sem bila živa priča tega dogodka, smo oblastem odgovorili: 'Nočemo imeti umazane krvi nad seboj!'

V hiši nismo stanovali več, pač pa sem z obema sestrama in bratom prihajala na njivo ter se z večerom vračala v Metliko. Terenci so nam večkrat grozili, da nas bodo ubili. Neko nedeljo me je p. Norbert opozoril: »Ne hodi čez Kapno jamo, ampak po glavni cesti.« Jama stoji med Rosalnicami in Metliko, na križišču ob mlinu in se od vhoda razteza kakih šest metrov v globino. Tu je bilo skrivališče partizanov. Prav tisto nedeljo so me partizani po enajsti maši pred omenjenim vhodom čakali ...« ■

Nadaljevanje prihodnjič